

Glässer Norbert – Zima András

Az „izraelita paritástól” a felekezeti közti kapcsolatokig a 19. század végi Óbecsén

A lokalitás szerepe egy modernizálódó járási elitben

A vidéki zsidóság helyi integrációs folyamatait meghatározták a lokális kapcsolati hálók, helyi érdekek, változó felekezeti és nemzetiségi arányok. Az appadurái értelemben vett lokalitás¹ helyi struktúraszervező ereje alulnézetből jól látható a Közép-Tisza menti Óbecse (Bács-Bodrog vármegye) kiegyezés utáni helyi elitje szerveződésében. Ennek tanulságos szegmense a helyi izraeliták szerepvállalása a járás politikai és gazdasági elitjében. A rendi társadalomból modern keretek közé átvezető társadalmi folyamatok a helyi izraelita családoknak ugyanúgy lehetőséget biztosítottak a társadalmi szerepvállalásra, mint a szomszédos vagy távolabbi megyékből érkező izraelita egyéneknek.

A bácsi tiszáninneri koronakerület mint felszámolt rendi testület romjain kiépülő modern járási struktúra Óbecsén is vonzotta a betelepülőket. A község dualizmus kori vezetésében és polgári életének szervezésében a korábban betelepült izraelita családok újabb nemzedékei mellett újonnan érkező izraeliták is részt vettek. Az új állami struktúra helyi lecsapódása számos új foglalkozás képviselőjének kedvezett, akik a közigazgatásban helyezkedtek el. Az újonnan érkező jogász, nyomdász vagy nagyvállalkozó ekkor már nem a felekezeti csatornákon került a településre, hanem az oktatásban vagy a gazdasági életben szerzett, felekezeten átívelő személyes kapcsolatairól. Egyazon intézményben végzett tanulmányok szintén a kapcsolatok szervezői lehettek, mint például a későbbiekben bemutatandó „bajai körben”. Olyan új jelenségek, mint a filantrópia, a mecenatúra, a felekezeti és a lokálpatriotizmus a szűk felekezeti határokon túlmutató, cselekvésre késztető erővé váltak. Így a helyi felekezeti közti kapcsolatokat sem lehet merev sémák szerint magyarázni.

A rendi idők kapcsolatai és szerepei nem tűntek el pusztán jogalkotás és politikai szándék hatására. A korábbi rendi elithez tartozó családok a mezőváros vezetésében továbbra is részt vettek, az intézményi szerepek betöltői a rendi világban szocializálódtak. A helyi viszonyrendszerek és kapcsolathálók meglehetősen lassan alakultak át. Megközelítésünkben ezért a modernitás és a modernség nem éles cezúra, hanem a régi és az új ötvözete a mindenkori kulturális életvilág keretei között. A helyi együttműködésekbe izraelitákat lapszerkesztőként, községi hivatalnokként vagy nyomdászokként bevonó személyek a korábbi elitből kerültek ki, vagy azok

¹ A. Gergely 1993; Appadurai 2001.

leszármazottai voltak. A helyi társadalmi keretek ugyanakkor nagyon is modernek voltak. Urs Altermatt az iparosodás, a városiasodás és az iskolaügy életmódra és időhasználatra gyakorolt módosító hatását emelte ki a 19. század során.

„A templomtornyok és gyárkémenyek különböző világokat és korszakokat jelképeztek. A templom a modernizáció előtti, a gyár a modern kort. A templom és a gyár kultúrája más-más értékeket és időszámítást testesített meg.”²

Óbecse társadalmának felekezeti viszonyait és az izraelita polgárok ebben elfoglalt helyét vizsgálva nem e két jelkép ellentétpárjára építünk, hanem a sokféle modernitáselmélet eisenstadti „modernitás mint ötvözet” gondolatára támaszkodva az összefonódásukkal foglalkozunk.³ Miként zajlik le a modernizáció a cselekvők szintjén, és ez milyen viszonyban áll azzal a korábbi világgal, amelyet a közgondolkodás a haladás jegyében gyakran egy lezárt korábbi korszaknak tekintett? Hol függesztődnek fel a korábról örökölt minták, hogy a modern világkép modelljeinek, elemeinek teret adjanak?

Óbecse társadalmának különböző szintjein más-más csoporton belüli és csoportközi rendezőelvek hatottak. Tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy a társadalom középső és felső szintjein milyen szerepet töltött be az etnicitás, a modern nemzeteszme és a felekezetiesség, mindezt pedig miként befolyásolta a társadalmi státusz, a gazdasági szempont és a belső migráció során a más településekről való érkezés. A modern társadalom rendezőelvei a társadalmi életnek csupán egyes területein hatottak, másutt, mint például a rokonsági rendszer esetében, a korábbi társadalmi státusz és felekezeti viszonyok alapján szerveződtek. Konkrét példákon keresztül arra is keressük a választ, hogy milyen dinamikával fért meg egymás mellett ez a kettősség.

REKONSTRUKCIÓS PROBLÉMÁK ÉS KÉRDÉSEK

Az Appadurai-féle lokalitás fogalmát abban az értelemben használjuk, hogy a helyi keretek, személyközi viszonyok és csoportérdekek alapján a nagyobb társadalmi struktúrák és intézmények tendenciái, amelyek a lokalításra hatnak, módosulhatnak. Nem feltételezünk szükségszerű ellentétet a szomszédság, a lokalitás és a nemzetállami, illetve hatalmi struktúrák között, inkább helyi csoportközi összjátékok, pillanatnyi előnyservezések terepeként tekintünk rájuk, Michel de Certeau-nak a cselekvés művészetéről alkotott elméletéhez hasonlóan,⁴ annak dacára, hogy ebben az esetben a narrativitás és a diskurzusok nagymértékben áthatják a cselekvőket.

² Altermatt 2001: 13.

³ Eisenstadt–Jens–Sachsenmaier 2008.

⁴ De Certeau 2010.

A tudásszociológiai megközelítéssel a cselekvők világából és rekonstruált értelemtulajdonitásaiból kívánunk kiindulni. Így nem feltételezzük, hogy az országos tendenciák helyi szinten változatlan formában tűnnének fel, ahogyan azt sem, hogy a helyi jelenségek országos szintre volnának kivetíthetők. A kisközösségek vizsgálatát azért tekintjük fontosnak, mert helyi szinten, saját kontextusukban célszerű egyenként megérteni a nagy történelmi folyamatok hatását, s ez nem váltható fel egy általános narratíva alkalmazásával. Érvényes ez az emancipációra, a recepcióra és a zsidóság helyzetére is.

Elemzésünk során primer forrásként támaszkodunk a község működése során létrejött levéltári forrásokra, jegyzőkönyvekre, ipartestületi anyagokra, a képi és tárgyi fordulat jegyében a helyi múzeumi és felekezeti gyűjtemények anyagaira, a magántulajdonban lévő hagyatéki és aukciós piacról származó dokumentumokra, szekunder forrásként pedig a különböző sajtóanyagokra, megyemonográfiákra, díszalbumokra, valamint nemzedéki vagy genealógiai emlékezetek közreadott vagy kiadatlan anyagaira.⁵ A források jellegére, tartalmára, illetve megőrzésükre az egyes korszakvégi impériumváltások gyakran rányomták a bélyegüket. Ezért aztán más nézőpont alapján, nem szisztematikusan archiválva maradtak fenn anyagok. A leggazdagabb forrásnak az emlékiratok bizonyultak. Az emlékezet problematikáját a konkrét emlékező interszubjektivitáshoz és keretekhez kötésével árnyaljuk. Az emlékezeti anyagok közül ilyenek például a dualizmus kori katolikus tanító, újságíró Fárbás József írásai, aki Kuláról érkezett, 1886–1919 között volt tanító Óbecsén, illetve az 1888–1918 között működő *Óbecse és Vidéke* hetilap munkatársaként, majd 1931–1933 között pedig a *Tiszavidék* hetilap szerkesztőjeként is dolgozott.⁶ Fárbás a dualista elit nemzedéki emlékezetét jelenítette meg, kisebb részben a dualizmus idején, nagyobb részben a királyi Jugoszláviából nosztalgiával visszatekintve. Személyi érintettsége, társadalmi kapcsolathálója miatt ugyanakkor szövegei hasznos forrássá válnak. A források szabta határok – az esetlegesen előkerülő anyagokon túl – abban is megmutatkoznak, hogy mind a primer, mind a szekunder források egy modern magyar nemzetállami struktúrában keletkeztek, ezáltal a helyi szerb közösség percepcióit kevésbé tükrözik.

ZSIDÓK A PARITÁS, A KIVÁLTSÁGOK ÉS A TESTÜLETISÉG VÁLTOZÓ KERETEI KÖZÖTT

Óbecse község gyökerei a kora újkor koronakerületi múltjába nyúlnak vissza, modern polgári arculata azonban csak a 19. század második felében alakult ki. Mária Terézia királynő 1751. június 28-i adománylevele lehetővé tette, hogy

⁵ Idézéskor az eredeti közreadott formában közöljük a szövegeket. A nyelvi forma és a nyelvi hibák ugyanis az adott közösségtől szolgáltatnak információkat.

⁶ *Óbecsei Népiszkolai Évkönyvek* 1856–1919: <https://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/obecse-o-becse-1856-1919>.

a koronakerület szerb lakossága ne kerüljön a megye és a magyar kamara közvetlen irányítása alá.⁷ Óbecse, a koronakerület székhelye, a kerület alapításakor mezővárosi kiváltságokat kapott, a vásártartás jogával együtt. A privilégium harmadik pontja tiltotta, hogy a kerület előzetes engedélye nélkül bárki megtelepedjen a területén. Ennek ellenére Borovszky Samu szerint a németekkel egy időben, 1757-ben magyarok telepedtek le Óbecsén, többnyire Nagyabonyból, Nagykőrösről, Tápiógyörgyéről, Alpárról, Kunszentmártonból, Kunfélegyházáról, Csongrádról, Hódmezővásárhelyről, Algyőről, Majsáról, Dorozsmáról és Szegedről. 1777-ben már 278 földbirtokos, 90 házaspár és 23 lakó zsellér élt a településen.⁸

Az első zsidó betelepülők, Mayer Davidovics, Raiszmüller Amádé, valamint Weber medikus és orvos, már jóval korábban, 1768-ban megjelentek a mezővárosban. A kalocsai *Schematismus*⁹ adatai alapján Óbecse zsidó lakosainak a száma 1820-ban 20, 1828-ban pedig már 106 fő volt. Ez a szám aztán a következő évtizedekben jelentősen már nem változott. Az anyakönyvek szerint Óbecse zsidó lakosságának döntő többsége Bács-Bodrog vármegye különböző településeiről érkezett.¹⁰ 1870-re ugyanakkor Óbecse 14 048 lakosából már 461 fő volt izraelita.¹¹

Borovszky Samu megyemonográfiájából a 19. század első felében egy átlagos mezővárosnak megfelelő kézműipar jelenléte rajzolódik ki.¹² Az ipari „beruházások” egy része a koronakerületi német iparosokig nyúlt vissza. Ilyen volt a sörfőzés privilégiumából kinövő óbecsei sörgyár, amelyet 1806-ban létesítettek. Reichl Benjamin óbecsei német sörfőző leányát, Reichl Annát az ugyancsak német Gerber Jakab vette feleségül. A jelentős ipari vállalkozást a dualizmus idején már Gerber Nándor és fia műjéggyáraként, sörfőzdéjeként és malátagyáraként hirdették. Borovszky Samu és a Rubinek-féle *Magyarországi gazdaczímtár* egyaránt megemlékezett róla a megye iparánál.¹³ Az ipartelep a Gerber család négy nemzedéken keresztül vezette, egészen addig, amíg 1934-ben csődbe nem jutott.¹⁴ A család önmagát pfalzi eredetű német családként mutatta be.¹⁵ Óbecse hagyományos céhes iparának meglétét jól tükrözik a különböző céhszabaddalmak és céhes összeírások. „A szabók, szűcsök, vargák, csizmadiák, kovácsok, kerékgyártók, takácsok 1815-ben; a kalmárok 1820-ban; a kőművesek, ácsok, asztalosok

⁷ Gavrilović 2001: 349; Pejin 2013: 9.

⁸ Borovszky 1909: 123; Gavrilović 2001: 350.

⁹ *Calendarium Archi-Dioecesanum Ven. Cleri Colocensis et Bacsiensis Ecclesiarum Canonice Unitarum*. Idézi Flaskár 2005: 56–57.

¹⁰ Flaskár 2005: 56–57.

¹¹ A hitközség megalakulásáról nincsenek megbízható adatok. Az biztosnak tűnik, hogy az 1868–1869-es izraelita egyetemes gyűlést követően az óbecsei zsidó közösség a neológ szervezethez csatlakozott. 1889–1914 között Freund József és Milkó Ignác többször is váltotta egymást a hitközség elnöki pozíciójában. Flaskár 2005: 59.

¹² Borovszky 1909: 123.

¹³ Borovszky 1909: 123; Rubinek 1912: 75.

¹⁴ Opnićal 2005: 57.

¹⁵ Csuka 1941: 33.

1829-ben; a gombkötők, üvegesek és szitakötők 1837-ben kaptak czéhszabadalmat.¹⁶ Az 1720. évi összeírás szerint helyben 5 szabó, 1 molnár, 1 szűcs, 3 fuvaros, 4 halász, 1 kocsmáros működött. 1815-ben szabókról, szűcsökről, vargákról, csizmadiákról, kovácsokról, kerékgyártókról, takácsokról, 1820-ban kalmárokról, 1829-ben kőművesekről, ácsokról, asztalosokról, 1837-ben pedig gombkötőkről, üvegesekről és szitakötőkről tettek említést.¹⁷ Bár a dualizmus idejére az életmódváltással és az új igények megjelenésével a régi iparos foglalkozások egy része eltűnt, az 1850-es évek gazdasági konjunktúrája még a kiteljesedés lehetőségét nyújtotta. A magukat a Bach-korszak végéig német iparoscsalád sarjaként meghatározó Ernest és Joseph Gébell az 1860-as és 1870-es évekre a Fő utcán nagy ipartelepelt létesítettek. Ernest Gébell 1884-ben beszüntetett tímárüzemét egy fél évszázad múltán Fárbás József bőrgyárként említette.¹⁸ Az újságíró-tanító visszaemlékezéseiben emellett megjelenik az 1860-as évek során – már felhalmozott tőkével – érkező környékbéli sváb betelepülők hulláma is.¹⁹

A 19. század közepétől fával, olcsó iparcikkkel kereskedő, kocsmák, vendéglők, mézárszékék üzemeltetésével, illetve hitelüggyel foglalkozó zsidók szintén felbukkantak a településen. Esetenként, főleg, ha valamelyik hiányszakmáról volt szó, a helyi közigazgatás képviselői a céhen kívüli zsidó iparosok megtelepedését is engedélyezték. A kerületi kiváltságlevelek biztosították a koronakerület községeinek a jogot, hogy szabadon dönthessenek a betelepülőkről és a kitiltottakról.²⁰ A 19. század második felében – akárcsak korábban – Óbecsén a mezőgazdaság és a mezőgazdasággal összefüggő élelmiszeripar volt igazán jelentős (elsősorban a sörgyártás, illetve a malomipar). Többek között ezért is számított lényeges tényezőnek, hogy 1870-ben megszűnt a koronakerület. Ezáltal Óbecse a határában elterülő 42 000 holdnyi – korábban a koronakerületen keresztül az állam tulajdonában álló – földterületet 183 764 forint megfizetésével megválthatta, és közösségi tulajdonba vehette.²¹ A kormány a települések községi földtulajdonnal való felruházását azonban ideiglenesnek szánta, és már 1871-ben rendelkezett a közös legelők felosztásáról, valamint polgári tulajdonba vételéről, így akarta jelentősebb, szabadon felhasználható földvagyonhoz juttatni a vidéki középrétegeket. Már korábban, az 1853-as úrbéri pátens elkülönítette a földesúr és a volt jobbágy között az erdő- és legelőrészt, mert a közös tulajdont a rendeletalkotó az agrárkapitalizáció gátjának tekintette.

Egy polgári nemzetállam számára a legfontosabb (legnagyobb adófizető, fogyasztó, érték-előállító, mecénás, az államot működtető) társadalmi csoportot a polgári középosztály jelenti. Ennek ereje, vagyona, tőkéje határozza meg a polgári állam erejét. A korábbi koronakerület tulajdonában álló földterület községi

¹⁶ Borovszky 1909: 123.

¹⁷ Borovszky 1909: 437–439.

¹⁸ [Fárbás József]: Gébell Ernő tímár. *Tiszavidék* 1932. július 3. 3.

¹⁹ [Fárbás József]: Ginder Ignác földbirtokos. *Tiszavidék* 1931. november 22. 3.

²⁰ Pejín 2013: 11.

²¹ Borovszky 1909: 123; Mák 2010: 14.

pénzből való megváltása elsősorban a legvagyonosabb óbecsei polgárok adóiból történt, akik így, logikus módon, igényt tartottak bizonyos földterületekre az amúgy is felosztásra szánt, újonnan községi tulajdonba került földekből. Miután jelentős vagyonról volt szó, a járásosztás ügye Óbecsén – mint egyébként mindennütt másutt – felkorbácsolta az indulatokat, és csak hosszan elhúzódó pereskedés után, 1899 szeptemberében került pont a végére. A járásosztás és a mezőgazdasági konjunktúrák ugyanakkor egy vagyonos parasztpolgári réteg kialakulását is elősegítették. Természetesen a járásosztásnak vesztesei is voltak, elsősorban azok, akiknek nem jutott a kiosztott földekből. Ráadásul, miután a közös földet az osztást megelőzően bérbe adták, így a község bizonyos bevételektől is elesett. Ezért aztán a község pótdadó kirovására kényszerült, ami igen hátrányosan érintette a település legszegényebb rétegeit. Ezek a nehézségek Fárbás József szerint azonban csak átmenetiek voltak.²² A megnövekedett adóbevételek egy idő után pótolták a közös föld bérbeadásától elesett Óbecse kieső jövedelmét. A település gazdasági életét az általános gazdasági folyamatok sokkal inkább befolyásolták. Így az 1894/1895 telének éhínségéről, vagy az 1897-es óbecsei, topolyai, zentai sztrájkhangulatról sem a járásosztás körül kialakult feszültség, hanem a rossz termés, illetve a mezőgazdasági árak csökkenése miatti gabonaválság tehetett.²³

AZ ÓBECSEI IZRAELITÁK A KÖZSÉG KÖZIGAZGATÁSÁBAN

A helyi izraelitáknak a község igazgatásában játszott szerepe – akár virilis jogon, akár megválasztással betöltött funkció révén – két korábbi (megyei és községi) testület egymásmellettsége által meghatározott kereten belül érvényesült. A település életében ma is gyakran hivatkozott és a régi-új címere által is megjelentetett paritás egy jelentésében folyamatosan megújuló fogalom. A premodern, rendi világban gyökerező, eredetileg vallási jellegű, pravoszláv-katolikus vonalon értelmezett, később etnikai alapú paritás elvét nemcsak a bírói tisztség, hanem minden fontosabb községi főhivatal betöltésénél alkalmazták. A paritás a rendi kiváltságok uralkodói kiterjesztésével állt kapcsolatban. Mária Terézia pravoszlávokra vonatkozó kiváltságait terjesztették ki később a német és magyar ajkú katolikusokra. A német hivatalnoki és iparos réteg magyarosodásával a paritás szerb–magyar értelmet kapott.²⁴ A 19. század végén több – bár általában magyar

²² Fárbás é. n. [1910]: 301.

²³ Fárbás é. n. [1910]: 318–323.

²⁴ A paritás elve az 1918-as összeomlásig folyamatos hivatkozási alpnak számított. Bár a keretek változásával az értelme többször módosult, ezt helyi szinten nem tekintették a paritás felrúgásának. A helyi emlékezetben az emléke tovább élt. 2009-ben, a település kommunista címerének lecserélésére irányuló törekvések lezárásaként, a paritás elvét is megjelenítve visszahozták az I. Ferenc korabeli barokk koronakerületi címert. A községi képviselő-testületi határozat egyértelműen utal a koronakerületi múltra és a kiváltságokat megerősítő II. Ferenc német–római császárra. (Határozat Óbecse község címerének és zászlójának kinézetéről, valamint azok használatáról. 4. szakasz, 4–6. Óbecse község hivatalos lapja 2009. január 30. [XLV. 1.]) Helyi

– oldalról visszafogott kritikák sora érte a kellő szakmaiságot állítólag nélkü-
löző paritásos rendszert. A társadalmi egyensúly és az etnikai béke fontosságának
hangsúlyozása mellett 1892-ben az *Óbecse és Vidéke* a községi főorvos választása-
kor kirobbant vita kapcsán bírálta óvatosan a paritást.

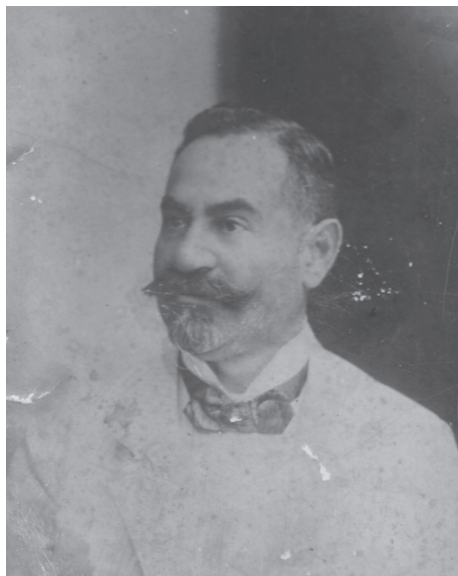
„Amilyen nagyon helyes, hogy egy több ezer szerb ajkú lélekkel lakott város főorvosa
értse is a lakosság egy nagy részének nyelvét, mert különben a szenvedő emberisé-
gen aligha segíthet mindenkor, éppen olyan helyes lett volna a pályázatban kiemelni,
hogy előnynek vétetik egy legkevesebb 5 éves orvosi gyakorlat is. Mi hisszük, hogy
ezúttal is igazolni fogja [Gombos Béla főszolgabíró – G. N. – Z. A.] az ő pártatlan
állását, mi bízunk abban, hogy ismeretes tapintatával meg fogja oldani, ami váro-
sunkban oly gyakran és minden egyes állás betöltésénél fel-felújuló »paritás« kérdé-
sét úgy, hogy ez a közönség kárára ne essék. Mi hinni akarjuk, hogy amíg egyrészt
óhaja az leend, hogy a tisztviselői karban a jogos paritás a szerb nemzetiség kívánsága
szerint fen[n]tartva maradjon, addig ezen méltányossági tekinteteknek esetleg fel-
áldozni nem fogja a kiválóbb érdemeket, tehetségeket és fényesebb előnyöket; fel-
áldozni nem fogja a jól felfogott közérdeket, mert a paritás ha egyszer-másszor meg
is sérül, az adandó alkalommal sajnálható, de a közérdeken és a valódi érdem és te-
hetség követelte igazságon ha csorbát ejtünk, az kireparálhatatlanul megbosszulhatja
magát. Óvjuk tehát az úgynevezett paritást a lehetőség határáig, de veszni semmi
szín alatt ne hagyjuk az igazán óvandó közérdeket.”²⁵

A paritást felfüggesztve végül a nagy tekintélyű, Óbecse legfelső köreihez tar-
tozó, dr. Milkó Ignác izraelita orvost választották Óbecse főorvosának. A paritás
felfüggesztésére szakmai alapon máskor is volt példa. Gönczy János, a szegedi
nagy árvízben tönkrement és Óbecsére költözött, szerény anyagi háttérrel rendel-
kező katolikus jogász két cikluson keresztül volt községi bíró. Hivatali ideje alatt
a község középosztályának körében általános elismerést vívott ki magának. A cik-
lusa lejártakor a szerb képviselők maguk kérték a paritás elvének felfüggesztését,
hogy Gönczy újabb ciklusban lehessen községi bíró. A vármegyében egyébként
egyedülálló módon Óbecsén az esküdtekre vonatkozóan 1875-től a paritást az iz-
raelitákra is kiterjesztették. Ennek kiváltó oka az volt, hogy a frissen vállalkozóvá
vált Freund József (*1. kép*) felvásárolta hittestvére, Herczog Mór fatelepét. Azért,
hogy Herczog további megélhetését biztosítani tudják, a járásorvos, a főbíró és
a helyi országgyűlési képviselő kieszközölte számára a zsidó esküdti pozíció létre-
hozatalát a községnél.

A zsidó esküdt szerepe ebben az esetben a felekezeti és az etnicitás el-
térő értelmezései révén világítható meg a leginkább. Zsidó esküdt esetében az iz-
raelita felekezet bevonása a paritásba elméletileg kizárólag vallási alapon történt.

terepmunka során elhangzott szóbeli közlés szerint, azért a harmadik kiváltságlevél címerére
és nem Mária Terézia első kiváltságlevelére esett a választás, mert az csupán a pravoszlávoknak
szólt, és nem jelenítette volna meg a paritást.

²⁵ C[ató] 1892: 2.

1. kép. Freund József portréja, 19. század
(Forrás: Óbecse, Nagyboldogasszony Plébá-
niamentem Leveletára)

cog Móric került, azt dr. Milkó járásorvos, Gombos Béla főbíró és Popovics Vazul orszgy[úlési] képviselő érthető okokból vitték keresztül. – No, de becsülettel állta meg a helyét a »Móric« bácsi, akit tréfásan »magyarok vezérének« hívtak jó barátai és csak az utolsó években merete más megpályázni az esküdti széket, ám hiába, mert mindig csak Hercog jött ki győztesen.²⁶

A tényleges cél ugyanakkor a magyar és nemzetiségi szembenállás tükrében válik egyértelművé: a magyar nemzet-
hez sorolt izraelita személye ugyanis burkoltan a magyar érdekeket képviselte, miközben egy nemrégiben emancipált vallási közösséget emeltek be a folyton hivatkozott kiváltságok egykori rendszerébe. Fárbas József 1932-ben a *Tiszavidék* című lapban megjelent visszaemlékezéseiben azonban már egy másik politikai kontextusból írva, a paritást kizárólag etnikai alapon fogta fel, és a zsidókat visszamenőleg is külön etnikai közösségként határozta meg.

„Az egész Bácskában egyedül Becsén volt szervezve a külön zsidó-esküdt állás. Persze politikából, mert a »paritás« így nyert megvalósítást: volt 2 szerb, 2 magyar és 1 zsidó esküdt. Hogy ez utóbbi állásba Her-

AZ ÓBECSEI ZSIDÓK A MODERNIZÁLÓDÓ JÁRÁSI KÖZPONT TÁRSADALMÁBAN

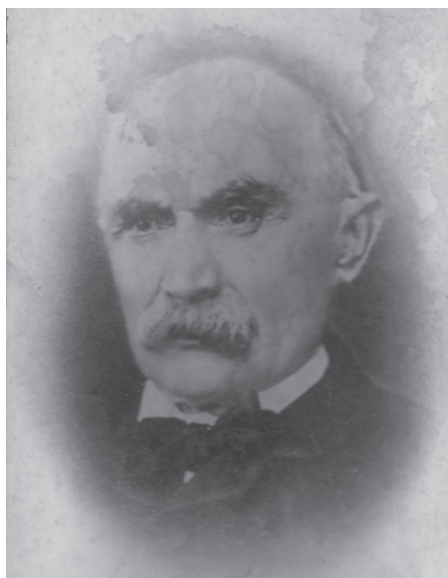
A koronakerületi időkben a központként funkcionáló Óbecse lakói mezőgazdaságból, illetve mezőgazdasági árucseréből éltek, így a legfontosabb bevételi forrásuk a szarvasmarha-kereskedelem volt.²⁷ A modernizálódó mezőváros ipari beruházásainak egy része a koronakerületi német iparosokig nyúlt vissza. A tőkebeáramlás másik fontos forrását a cseh-morva eredetű zsidó családok jelentették. Óbecse legtekintélyesebb zsidó polgára a 19. század közepén Fárbas József szerint

²⁶ [Fárbas József]: Herzog Mór közs. esküdt. *Tiszavidék* 1932. február 28. 3.

²⁷ Mód 2013: 105.

Grünbaum Fülöp (1818–1889), a jó módú „meszes zsidó” volt.²⁸ (2. kép) Mészégetőként és kereskedőként vált az 1880-as évekre virilis jogon községi képviselővé és a helyi társadalom tekintélyes tagjává. Gyarapodó vagyonát aztán részben földbirtokok vásárlására fordította.²⁹

A zsidók körében hagyományosabb szakmáknak számító szatócsok, fűszerek, lisztesek, sipka- és pipakészítők mellett a 19. század végére jelentősebb kereskedelmi vállalkozást vitt főtéri rőfösként Blau Áron, textilárusként és járási főtrafikusként Engelszmann József, a rőfös áruház vezetőjeként Fränkl Sámuel, fakereskedőként Pollák Izidor, divatárusként Róth Manó, illetve lisztes lerakat tulajdonosaként Strausz Sálamon. Grünbaum Fülöp mellett pedig jelentős földbirtokosnak számított még Pillischer Mózes is.³⁰ Grünbaum egyik fia, Galambos Pál (1859–1931) – Cató álnéven – egy 1905-ben megjelent, visszatekintő vezércikkében a helyi ipari fejlődést elsődlegesen a német nyelvterületről érkező német (Gerber, Frenner, Schumacher) és zsidó (Freund, Milkó, Herczog) családokhoz kötötte:

2. kép. Grünbaum Fülöp portréja, 19. század (Forrás: Óbecse, Nagyboldogasszony Plébániatemplom Levéltára)

„És ezek a nagy kémények: Freund, Gerber, Frenner és Schumacher! Sajna csupa német név! Mégis megtisztelve érzem magam, ha bármelyik baráti jobbát nyújtja felém! Az ő nevük e város és ezen tájék historiájában tovább fog élni, mint bármelyikünké! Mert ők emelték itt az első nagy kéményeket! Mindannyi kezdő, szegény ember volt, mindannyi most egy magaalkotott szép vagyon ura. [...] Hát nézze meg mindenki ama impozáns sörgyárat, melyet Gerber Nándor rövid idő alatt³¹ ide varázszolt; ama hatalmas fűrésztelepeket, melyet Frenner és Freund az óbecsei ipar alapve-tőiként létesítettek; és ama szép gőzmalmot, melyet Schumacher egy maga tart fenn:

²⁸ Grünbaum Fülöp négy gyereke élte meg a felnőttkort. Három életben maradt fia közül Sándor (1855–1916) 1898-ban, Pál (1859–1931) és Dezső (1876–1915) pedig 1904-ben Galambosra magyarosított. Galambos Pál és családja 1919-ben ki is keresztelkedett.

²⁹ [Fárbás József]: Grünbaum Fülöp kereskedő. *Tiszavidék* 1931. november 8. 3. A Grünbaum és Pillischer család mellett jelentős földbirtokkal rendelkezett az egyébként orvos és bankvezér Milkó Ignác, valamint a fakereskedő Freund József is. Rubinek 1912: 89.

³⁰ [Fárbás József]: Grünbaum Fülöp kereskedő. *Tiszavidék* 1931. november 8. 3.

³¹ Gerber Nándor a gyárat 1806-ban létesítette, amely négy generáción át egészen 1934-ig, a tönkremenetelig működött. Opincál 1997: 57.

úgy mindenki velemmel be fogja ismerni, hogy [...] az emberiségnek manapság [...] az igazi disze és haladásának győzelmi ékessége: a nagy kémények!”³²

A Frenner testvérek „rég beköltözött” elzászi német családként már Milkó Vilmos cége és a Freund-fűrésztelep létrejötte előtt fatelepet vezettek Óbecsén. 1870 körül ők hozták létre a régi Tisza-ágban az első fürdőházat is. A Frenner testvérek esetében azonban nem a felhalmozott családi tőke, hanem Fárbás szerint a katolikus „dúsgazdag” pécskai Németh Antal támogatása biztosította a vállalkozás alapjait már 1890 előtt.³³ A törökbecsei Milkó Vilmos és fia gőzfűrész- és őrlőmalom vállalkozása ugyanakkor Budapesten, Szegeden, Szolnokon és Törökbecsén létesített telephelyet, valamint Szabadkán, Óbecsén és Makón tartott fenn fiókküzletet.³⁴ Újonnan induló vállalkozóként Freund József egyaránt példa a korábban betelepült családok sikerére és az újonnan érkezők integrálódására. Freund József a bajai öregdiákok közötti kapcsolatok révén került a településre, ahol nagybátyja lakott. A bajai kereskedelmi iskolát elvégezve Óbecsén, a római katolikus Csupor Gyula ügyvéd irodájában kapott állást. Gyakornokként az állami adóhivatalban dolgozott, majd a telekkönyvi hivatalba került. Nagybátyja, Freund Ignác tekintélyes vagyonát 1875-ben megörökölve vállalkozásba fogott. Megvette a zsidó esküdtté választott hittestvére, Herczog Mór fakereskedését, és továbbfejlesztve azt bekapcsolódott a máramarosi fakitermelésbe. Az első világháború előtt például a bogdán-fehérliszai, a terebes-fejérpataki, a vaséri, a rahói, a tizsaközi, a bogdán-fehértiszai és más árveréseken szerezte be a kivágott faanyagot.³⁵ A Tiszán leúsztatott tutajokat óbecsei fűrésztelepén dolgoztatta fel, és épületanyagként szállította tovább.³⁶ A kereskedelemnek és a gazdálkodásnak élt, a település megbecsült polgáraként számos embernek adott munkát, s jelentős mértékben támogatta a közügyeket. Freund József 1897-ben az óbecsei izraelita hitközség alelnöke, 1909-ben pedig elnöke lett. A Freund-féle ház a település főutcáján állt.³⁷

A származási hely szerint szerveződő, illetve a felekezeti ségen átnyúló kapcsolathálók más bevándorló izraeliták egzisztenciális sikerét is meghozhatták. A kivégzés után létrejött alkotmányos berendezkedéssel és a rendi világ nyomait őrző közlegelők testületi birtoklásának helyi felszámolásával megnőtt a járásközpontként működő Óbecse mezőváros bürokratikus ügyeit bonyolító, a jog terén képzett hivatalnokok iránti igény. A megfelelő személyek kiválasztásában a római katolikus helyi elit tagjainak személyes ismeretségi köre is szerepet játszott. Löwy

³² Cató 1905: 1–2.

³³ [Fárbás József]: Frenner testvérek fakereskedők. *Tiszavidék* 1931. augusztus 30. 3.

³⁴ SZZSHA 1034/1895. Milkó Vilmos és Fia központi irodájának levele a Szegedi Zsidó Hitközség eljárásához.

³⁵ Faárverések eredménye. *A Fakereskedelem* 1913. március 10. 12.; Faárverések. *A Fakereskedelem* 1914. március 10. 3.

³⁶ Szerda 2013.

³⁷ [Fárbás József]: Herczog Mór közs. esküdt. *Tiszavidék* 1932. február 28. 3. [Fárbás József]: Freund József 1856–1933. *Tiszavidék* 1933. április 23. 1–2.

Lajos nyomdász, aki 1901-től immár Lévai néven szerepelt a község legtöbb előrenyomtatott okmányán, hivatalos iratán, Szegedről érkezett a településre. Első műhelye egy szintén Szegedről származó római katolikus német iparos udvarában állt. A nyomda elindulását a helyi prépost-plébános, Szulik József és egy szegedi tiszai kereskedő, a szintén katolikus Zsótér Andor segítette. A járási központtá vált község új nyomdai igényeinek köszönhetően Reisli Sándor cipész házából Löwy Lajos hamarosan a főtérre költözhetett.³⁸ Az izraelita hitközség későbbi elnökét, dr. Milkó Ignác járási főorvost, egykori diáktársaként ugyancsak a prépost-plébános hívta a településre.³⁹

Az Óbecsén 1878-tól 1890-ig szolgáló Szulik József prépost-plébános fenti szerepe a betelepülő 18. századi zsidóság feletti földesúri/egyházi/nemesi felügyelet beidegződéseit és mentális struktúráit idézi. Óbecsére kerülése előtt Szulik egy 1869-es kalocsai prédikációjában a vegyes házasságok ellen emelte fel a szavát. A vegyes házasságban megjelenő nem katolikusok kategóriáját tisztázandó a következőket írta:

„[ez]alatt azonban csak más felekezeti keresztényeket értünk, milyenek a lutheranosok, kálvinisták s görög n[em] egyesültek, nem pedig a nem keresztényeket is; mivel a kath[olikus] egyház zsidóval és pogánnyal semmi szín alatt nem engedi hiveinek a házasságot, ha csak a nem-keresztény fél meg nem keresztelkednék. Már az ilyen házasságok, mint említém, veszélylyel járnak a házaselekre nézve.”⁴⁰

A házasság feldúlhatja az e világi jólétet, de ami ennél is nagyobb kár a prépost szerint, örök kárhozatra juttatja a házaseleket: „Kath[olikus] hitűeknek annyival is inkább okodniuk kell az ilyen vegyes házasság kötésétől, mert az új világi házassági törvény rájuk nézve nem kedvező.”⁴¹ Óbecsén a vérségi kapcsolatok rendezőelve – a polgári házasság 1895-ös bevezetése után is – az volt, ha a hívek a felekezeti kereteken belül maradnak, ugyanakkor az izraelita diáktársakkal és a helyi zsidó családok tagjaival fenntartott kapcsolat és együttműködés más szinteken, illetve más keretek között elfogadható volt Szulik számára. A prépost-plébános prédikációjában kifejtett nézetei és pozitív viszonyulása tényleges zsidó környezetéhez nem számított ellentmondásnak. A régi katolikus elit tagjainak izraelitákkal való kooperációjára szolgáltatót ugyancsak jó példát Gortva Lázár esete, aki egy régi óbecsei család sarjaként az I. Takarékpénztár pénztárosa volt. Egyetlen utódját fiatalon elvesztő apaként sokat jótékonykodott, és emellett a község életébe is aktívan bekapcsolódott, ahol a helyi katolikus és izraelita elit tagjai egyaránt közvetlen környezetéhez tartoztak. „Mint megyei és községi képviselő

³⁸ [Fárbás József]: Lévai Lajos nyomdász. *Tiszavidék* 1931. december 27. 2.

³⁹ [Fárbás József]: Dr. Milkó Ignác járási főorvos és bankigazgató. *Tiszavidék* 1931. augusztus 9. 3.

⁴⁰ Szulik József: *Prédikációk – Pünkösöd után XIV-dik vasárnapra. A vegyes házasságról*. Közli: Rokay 2004: 14.

⁴¹ Szulik József: *Prédikációk – Pünkösöd után XIV-dik vasárnapra. A vegyes házasságról*. Közli: Rokay 2004: 17.

a község irányításában is részt vett dr. Milkó, id. Zsótér, Gombos stb. vezető férfiak környezetében”,⁴² írta róla Fárbás József.

A társadalmi felemelkedésben a tehetség mellett a felekezeti szinten túlműtató kapcsolatok szintén közrejátszhattak. Jung Antal német katolikus lakatosból dr. Balaton Gyula főszolgabíró ajánlásával lett községi tiszviselő, majd a későbbi közgyám – őt a bírói székéből az izraelita Galambos Pál igazgató hívta meg 1898-ban a Nagybanc pénztárosi állásába. Jungot később innen nyugdíjazták.⁴³

A származási hely szerinti csoportosulás az újonnan betelepülő keresztyén rétegek közösségi integrációjában is érvényesült. Fárbás József visszaemlékezéseiben nyomon követte az újonnan betelepülők egykori települési háttérnek kapcsolatháló-teremtő szerepét. Csupor Gyula ügyvéd esetében ezt különösen szemléletesen írta le. Amikor a 18. századi megyei alispán őssel rendelkező Csupor 1872-ben Óbecsére érkezett, ott „találta bajai kartársait: Bende, Parchetich, Szulik, Dr. Milkó, Dömötör vezető férfiakat, akikkel együtt munkálkodtak a város boldogulásán, a társas élet föllendítésén.”⁴⁴ A katolikus vallású Albrecht Gyula csendbiztos társadalmi hálóját – állásának megszűnését követően – szintén a bajai kör adta. „Támogató barátai, a bajaiak [lettek], mert hiszen ő is Bajáról került ide a Tisza mellé, megtették a »Gazdászati Társulat« titkárává, ahol naponta elpípalgatót és emellett ügynökösködéssel, tűzbiztosítással foglalkozott.”⁴⁵ Szintén az 1870-es években a bajai dzsentri Piukovich Dezsőt származása és bajai földije, Csupor, Szulik, Milkó és Parchetich juttatták szerény kézbesítői állásba a községnél.⁴⁶ Ez a bajai kör a rendi társadalom működésével ellentétben már a modern polgári önmeghatározás szerint szerveződött: a világi szerepvállalás és a közös magyar nemzeti célok határozták meg a hivatalnok dzsentrit, a római katolikus papot, az izraelita orvost és az előkelő régi megyei nemesi család leszármazottját, s hozták őket közös alapra az alsó középosztály tagjaival.

A bajai diák- és a pesti egyetemi ismeretségek meghatározók és felekezeti határokon átnyúlók voltak a modernizálódó óbecsei dualista kori elit számára. Az óbecseiek pesti egyetemi körében óbecsei zsidók szintén helyet kaptak. Budapesten 1888-ban alakították meg „az egyetemi és felső iskolai tanulók az »óbecseiek asztaltársaságát«, amelynek helyisége a Szikszay-féle vendéglő I. emeleti éttermében volt. (Elnök volt: Kriszhaber Adolf, gazda: Balaton Gyula, intéző: Waldner József, jegyző: Flesch Ármin)”⁴⁷

A családi/rokonsági kötelékek ugyanakkor mind az izraelitáknál, mind a keresztyéneknél egyaránt az újonnan érkezők közösségen belüli beépülését szolgálták. Az 1870-es évek végén érkező izraelita Róth Zsigmond községi orvos például

⁴² Fárbás 1933a: 29.

⁴³ Fárbás 1933b: 45.

⁴⁴ [Fárbás József]: Csupor Gyula ügyvéd. *Tiszavidék* 1931. október 4. 3.

⁴⁵ [Fárbás József]: Albrecht Gyula csendbiztos. *Tiszavidék* 1931. augusztus 23. 3.

⁴⁶ [Fárbás József]: Piukovich Dezső közs. kézbesítő. *Tiszavidék* 1931. április 19. 3.

⁴⁷ [Fárbás József]: Dr. Balaton Gyula főszolgabíró. *Tiszavidék* 1932. november 13. 3. A Szikszay Ferenc-féle vendéglő a régi Kerepesi út (mai Rákóczi út) és a Múzeum körút sarkán, az egykori Nemzeti Színház mellett állt.

egy helyi vagyonos zsidó családból nősült, és az Obláth leánnyal „kapott egy házat, amely a régi városháza átellenében, az akkori gabona-piacon volt”.⁴⁸ Hasonló módon – helyi nemesi családokkal kötött mű- és vérrokoni kapcsolatok révén – váltak a helyi társadalom részévé az Alföld-szerte ismert katolikus Mezey kántorcsalád gyermekei is.⁴⁹

A korábbi lokalitások csoportképző hatása és a felekezeti-rokoni kapcsolatok integráló jellege mellett nem hanyagolhatók el a felekezeteken belül szerveződő kapcsolatok, szociális hálók sem. A római katolikus papok, az egyházközség világi vezetése, vagy a felekezeti egyleti keretek ilyen szerepet tölthettek be például a gazdasági modernizációval és a társadalmi igények változásával egzisztenciájukat veszítő régi kisiparosok esetében is.⁵⁰

A felekezeti elit kispolgárságnak tett felekezeti gesztusai az izraelitáknál szintén megfigyelhetők. A közkedvelt Kleinwald Lipót izraelita tanítót, szűkös anyagi helyzetét ismerve, gyakran támogatták a jobb módú zsidó polgárok, köztük például Grünbaum Fülöp, amit Fárzás József tanító ekképpen örökített meg egyik írásában.

„Egy izben a piacon szép példány halakra akadt a kora reggelen kelő és sétát tevő öreg Grünbaum és kiválasztva ott egy hatalmas kecsegét, megvette azt a halat áruló »csika«-tól⁵¹ és úgy régi módon: füzvesszőre füzve vitte hazafelé a vicánkoló szép halat. Útjába esett a jó tanító, a derék cimbor, hát ugy határozott, hogy a kecsegét neki ajándékozza, hadd legyen jó ebédje. Betért tehát a kiskapun, de mert még igen korán volt, hát csend van az udvaron, az ajtók zárva. Nohát a halat ráakasztja a szobaajtó kilincsre – és mint a ki jól végezte dolgát, derüs arccal, jól eső érzéssel távozott. A hal [...] farkával ugyancsak verte az ajtó deszkáját. Felfigyelt az ágyban erre a család és az öreg mester papucsba bújt, hogy megnézzze, ki az, aki ilyen korán zörget? – Nagy meglepetésére látta, hogy egy hatalmas kecsége a kopogtató s örömmel vitte be az asszonynak – és fejtörés nélkül már mindjárt tudta is és bejelentette, hogy az adakozó csak az öreg »meszes« lehet. Ugy is volt.”⁵²

FORMÁLIS ÉS INFORMÁLIS HELYI KAPCSOLATOK A GALAMBOS ÉS A FREUND CSALÁD PÉLDÁJÁN

A 19. század utolsó harmadában intenzívvé váló egyleti élet⁵³ megfelelő kereteket nyújtott az óbecsei izraelita hitközség egyes tagjainak a felekezeteken átívelő

⁴⁸ [Fárzás József]: Róth Zsigmond községi orvos. *Tiszavidék* 1932. január 17. 3.

⁴⁹ Barna 2009: 445–446.

⁵⁰ Fárzás 1933c: 6; Fárzás 1933d: 8.

⁵¹ Jelentése magyarul bácsi [G.N.–Z.A.].

⁵² Fárzás 1933e: 32.

⁵³ Barna–Pernye–Kalmár 2013.

kapcsolatok kialakítására. A legjelentősebb helyi zsidó család, a Grünbaumok több generációja szemléletes példa lehet erre. Grünbaum Fülöp és fia, Pál a helyi egyesületi élet szervezéséből vette ki aktívan a részét, míg Pál idősebb testvére, Grünbaum/Galambos Sándor (1855–1916) a gazdasági egyletek alapításában volt kezdeményező.

Grünbaum Fülöp először a Magyar Népkör alakításában vállalt tevékeny szerepet.⁵⁴ Fárbas 1909-ben így írt az egyesület helyi szerepéről:

„Mint legrégebb társadalmi egyesületünk [...], a Magyar Népkör [...] közel félévszázados múlttal bír és mindenha nyílt és hűséges ápolója volt a hazafias megnyilatkozásoknak. Ez a Népkör vezeti a hazafias ünnepek megülésében a közönséget, tartja együvé a magyar polgárságot, ápolja házi estélyein a magyar dalt, irodalmat, szolgálja a közművelődést hatalmas könyvtárával. Egy egyszerű polgár ember, Lázár József volt a megalapítója és ma is polgár ember, Reisli Sándor iparos áll az élén, mint elnök, aki józan higgadságával, bámulatos élettapasztalatával közmelegedésre tölti be eme tisztét évek óta.”⁵⁵

Grünbaum Fülöp tekintélyes helyi izraelitaként való részvétele a katolikus többségű, magyarokból és magyarosodó németekből álló Magyar Népkörben a zsidóság magyarosodása, magyar nemzeti és izraelita felekezeti önmeghatározása felől válik érthetővé. Az egyesületben Grünbaum a helyi középosztály alsóbb rétegeivel tarthatott kapcsolatot. Fia, az ügyvéd Grünbaum Pál ugyanakkor már a helyi felső középosztályt tömörítő egyesület, a Társaskör megalakításában játszott meghatározó szerepet. Ahogyan Fárbas a Galambos Pál életéről szóló írásában írta:

„Míg a Magyar Népkör a társadalom középosztályát egyesíti, addig a Társaskör a lateinerek és a vagyonosok találkozó helye. Ennek az ugynevezett uri kaszinónak elnöke Hetessy Kálmán kir[ályi] járásbíró, aki higgadt modorával, józan elfogulatlanságával szép eredménnyel kormányozza a kört. A megalakításában és irányításában azonban el nem vitatható érdemei vannak dr. Galambos Pál ügyvéd- és lapszerkesztőnek, aki mint társaséletünk egyik legagilisebb tagja, bámulatos utánjárással küzdött ki a Társaskör megalakítását és oly nivóra emelését, amelylyel bármely nagy város igényeit is kielégítheti. A Társaskörnek nagy jelentősége különben abban van, hogy Óbecsén ez az egyetlen közművelődési és társadalmi egyesület, amelyben a szerbek, kik a lakosság egyharmadát teszik, a magyarokkal egyesülten vesznek rész. Ez az első lépés arra a helyes és kívánatos irányban való haladásra, amely megörni óhajtja azt a rideg különválást, amely eddig tartózkodóan elkülönítette a szerb társaséletet a magyartól.”⁵⁶

⁵⁴ [Fárbas József]: Grünbaum Fülöp kereskedő. *Tiszavidék* 1931. november 8. 3.

⁵⁵ Fárbas é. n. [1910]: 302.

⁵⁶ Fárbas é. n. [1910]: 302, 309.

Fárbás nemzetiségi kérdésbe ágyazott meglátásain túlmutatóan megjegyzendő, hogy a Társaskörben a felekezeti és etnikai szempontok nem igazán számítottak.

Galambos Sándor (3. kép) óbecsei földbirtokos megyei szinten a gazdasági élet modernizálásában vállalt szerepet. Óbecsén mintagazdaságot hozott létre, népszerű gazdálkodó volt. Virilistaként került a községi vezetésbe. A Tiszavég nevű járási kerület képviselőjévé, majd később megyei képviselővé választották. 1903-tól a vármegyei Gazdasági Egyesület elnökeként szolgált. A megyét beutazva, gazdálkodási ismereteket népszerűsítő előadásokat tartott. A 19. század végén a növekvő városi lakosság és a polgárosodó vidék népességének biztonságos ellátására jól szervezett kereteket igyekeztek felállítani.⁵⁷ Galambos

3. kép. Galambos Sándor portréja, 20. század (Forrás: Óbecse, Nagyboldogasszony Plébániatemplom Levéltára)

Sándor 1904-ben a vármegyei Gazdaszövetkezetben munkálkodott, valamint a Tejszövetkezet létrehozása ügyében agitált, utóbbihoz még állami pénzt is szerzett. A helyi tejszövetkezeteket szintén ő segítette megszervezni a német községek magyar lakossága számára, ami részéről inkább tekinthető filantróp és nemzeti küldetésnek, mint üzleti haszonszerzésnek. Galambos helyi élelmiszeripari gyárak alapítását is szorgalmazta. A katolikus német Ginder Ignác, valamint Terék Károly és az I. Takarékpénztár támogatásával Keményítőgyár Részvénytársaságot hozott létre. A Magyar Népkörben felolvasásokat tartott, az *Óbecse és Vidékében* tárcákat és gazdasági tudósításokat írt.⁵⁸

A helyi hetilap, az *Óbecse és Vidéke* 1888-as megalapítása Szulik József prépost-plébános kezdeményezésére szintén a Grünbaum családhoz kapcsolódik. Dr. Grünbaum Pál ügyvéd, miközben Pesten jogi tanulmányait végezte, dr. Kennedy Géza ügyvéd, a *Pesti Hírlap* szerkesztője irodájában dolgozott gyakornokként. Hazatérve, 1888-ban ügyvédi irodát nyitott, és katolikus munkatársakkal, illetve Szulik pártfogásával hetilapot indított, amelyet csak az első világháborús összeomlás emésztett el. Indulásakor Gombos Béla szolgabíró a lap esetleges provincializmusa miatt aggódott és fejezte ki ellenvéleményét, Debelyácsky Izidor

⁵⁷ Simon 2013: 561.

⁵⁸ Fárbás 1933f: 25.

szerb részről az irányvonal korrektségét kérte számon, és megfenyegette a szerkesztőséget, hogy „röviden elbánunk majd magukkal”. Szulik prépost-plébános, Csupor Gyula ügyvéd, Vissy Károly királyi közjegyző, Milkó Ignác járási orvos, Zsótér Andor kereskedő és Dörner Márton főpostamester viszont lelkesen támogatta a szerkesztőséget.⁵⁹ A lap munkájából az előbb említett Galambos Pál szerkesztőként is kivette a részét, illetve annak aktív publicistája volt. Galambos helyi kapcsolathálóját, községi képviselői tevékenységét Fárbás József, a lapbéli munkatársa, a település modern arculatának kialakításával kötötte össze: negyven éven át képviselőként és lapszerkesztőként a település infrastrukturális fejlesztései (a fontosabb utcákon aszfaltozott járdák, kocsutak létrehozása, villanyvilágítás kiépítése, szegényház, keményítőgyár, a bírósági és postapalota új épülete, polgári fiú- és leányiskola alapítása) mellett szállt síkra. Vármegyei szinten pedig tábla-bíró főügyészi tevékenységét tartotta fontosnak kiemelni. Mindezekon túl testvéreihez hasonlóan mintagazdaságot tartott fenn.⁶⁰

A jótékonyág gyakorlása, szituációtól függően utalhat arra, hol húzódnak a csoporthatárok, illetve a csoportképződés különböző szintjein, ki számít odartozónak vagy kívülállónak. Az óbecsei vagyonos polgárság számára például a gazdasági válságok számítottak olyan helyzetnek, amikor felekezeti választóvonalakat is áthidalhattak. Óbecsét 1894–1895 telén komoly éhínség sújtotta. Ennek okaira Fárbás József 1909-ben ekképpen emlékezett vissza.

„Az 1894-ik silány gazdasági év volt a kisgazdáknak, a magot is alig adta meg, a szegény arató-munkásnak alig 2 hétre adott munkát. Még be sem állt a tél, már elfogyott a kereset. A tél közepén már igen sok családban beállt a nyomor.”⁶¹

A téli nyomor és éhínség enyhítésére 1895 elején a helyi nőegyletek jótékony táncmulatságokat rendeztek. A Grünbaum/Galambos család nőtagjai természetesen részt vettek az izraelita jótékonykodásban. A felekezeti közti kapcsolatokat a jótékony nőegyleti bálokon reprezentatív módon a felülfizetésekkel demonstrálhatták. Ezeket aztán a szervezők a helyi hetilapban a hírovtatban nyugtázták. Az Izraelita Jótékony Nőegylet purimbálgájairól 1909-ben Fárbás úgy írt, mint igen közkedvelt társadalmi eseményekről.

„Az Izr[aelita] Nőegylet farsangi mulatsága ugy Óbecse, mint a környék előkelőségének kedves találkozó helye szokott lenni, amikor az elnöknő az ő bájos hölgy-seregével a mulatságon résztvevők kellemes időtöltéséről előzékenyen és vetélkedve gondoskodnak.”⁶²

⁵⁹ Mák 2013: 396.

⁶⁰ Fárbás 1933g: 23–24.

⁶¹ Fárbás é. n. [1910]: 318–323.

⁶² Fárbás é. n. [1910]: 310.

Az egyesület elnöke özvegy dr. Milkó Ignácné, alelnöke Geiger Mórné, nagyobb presztízsű tagjai pedig dr. Galambos Pálné, Grosz Simonné és dr. Székely Ignácné voltak.⁶³ A purimbál művészi estjén a Milkó család városon kívüli rokoni kapcsolataira is fény vetült: 1895-ben például a szabadkai Milkó Izidor író felolvasása mellett Milkó Vilmos törökbecsei fakereskedő zongorajátékát is hallhatták.⁶⁴ Még évek múltán is tetten érhető a nőegyesület purimbálgjain a keresztény felekezetek kiemelkedő képviselőinek felülfizetése és más, távolabbi hitközségek tagjainak jelentősebb adományai. Az Izraelita Nőegyesület táncmulatságán 1898-ban a Szegedről, Hódmezővásárhelyről, Győről, Szabadkáról és Csúrogról érkező izraelita vallású felülfizetők mellett megjelentek a helyi felső középosztály keresztény felekezetekhez tartozó tagjai is. Közülük felülfizetett Zsótér Andor, Gombos Béla, Balaton Gyula, Popovits Voin gyógyszerész, báró Jovich Sándor, Frenner István, Vissy Károly, Vrhovszky Árpád, Volvovits Béla, dr. Popovits Milán és Obláth Béla.⁶⁵

4. kép. Galambos Dezső portréja, 20. század (Forrás: Óbecse, Nagyboldogasszony Plébániatemplom Levéltára)

Dr. Grünbaum Pál és fivére, Grünbaum/Galambos Dezső (1876–1915) (4. kép) – más izraelita és pravoszláv polgárokkal együtt – a katolikus, azaz a Magyar Nőegyesület táncmulatságán szintén felülfizetett, amely cselekedetükkel együtt társadalmi presztízsüket is kifejezésre juttathatták. A Magyar Nőegyesület esetében a felekezeti határok jelképes áthidalása látható. Az izraelita bál után egy héttel megrendezett katolikus táncmulatságon például a görögkeleti szerb polgárok közül felülfizetett Gavanszky Milos, dr. Popovits Milán, Mialovich József, özv. Karakasevics Simonné, Mrávits Lukács, Horváczky Jevrem, Bugarszky Sándor, az izraeliták közül Schlesinger Ede, dr. Grünbaum Pál, Grünbaum Dezső, Deutsch Jenő, Deutsch Miksa, Klein Adolf, dr. Milkó Ignác, Fränkel Lajos,

⁶³ Fárbas é. n. [1910]: 310.

⁶⁴ Ujdonságok. Izr. nőegyesület bálja. *Óbecse és Vidéke* 1895. január 13. 4.; Az óbecsei izraelita nőegyesület hangversenye és táncvígalmá. *Óbecse és Vidéke* 1895. február 10. 2.

⁶⁵ Ujdonságok. A zsidó nőegyesületi táncmulatság. *Óbecse és Vidéke* 1898. január 16. 3.; Ujdonságok. Az óbecsei izraelita nőegyesület január 9-én tartott táncvígalmán fölülfizettek... *Óbecse és Vidéke* 1898. január 16. 3. Bővebben: Glässer–Zima 2013: 264–265.

Strausz Salamon és Engelsmann Jakab, valamint a vidéki magyarosodó svábok közül Putz Albert bácsföldvári malomtulajdonos és Zwip Rezső törökbecsei szikvízgyáros.⁶⁶

Az óbecsei ipartestületi táncvigalmakon pedig a helyi izraelita elit köréből a megyei és helyi mezőgazdasági életben aktív szerepet játszó családok fizettek felül, a Grünbaum családból például Grünbaum Sándor, valamint a községi orvos, dr. Weinberger Ignác. A Weinberger család ugyanis akkoriban gabonakereskedéssel foglalkozott; felmenőik a 19. század elején gyertyakészítők voltak, valamint folyami malmot és olajütőt tartottak. Az izraelita kereskedők közül még Fränkel Sámuel és Müller Ármin is megjelent.⁶⁷

Csupor Gyulának, aki 1883–1895 között palánkai főszolgabíró volt, és 1896-tól nyugdíjasként visszatért Óbecsére, Fárbás szóhasználatában „szónok iskolája” volt. Asztaltársaságnak a magyar és német katolikus családok leszármazottai mellett Galambos Sándor is tagja volt.⁶⁸

A helyi magyar közösségen belül az evangélikusok és a reformátusok kisebbséget alkottak, sem gazdasági súlyuk, sem társadalmi presztízsük nem vetekedett a katolikusokéval. A millenniumra megvalósuló nemzeti és konfesszionális keretek között értelmezhető, hogy a közös evangélikus-református imaház felépítését a helyi katolikusok és izraeliták is támogatták, sőt még a Szegedi Zsidó Hitközségben is található adakozásra utaló források.⁶⁹ Utóbbi közösség elöljáróságából Czukor Ignác szegedi táblabíró, a hitközség egyik prominensét⁷⁰ rokoni szálak is kötötték Óbecséhez, lánya ugyanis Grünbaum Pál felesége volt. Az evangélikus-református templom avatóján, 1896-ban Grünbaum Pál képviselte az izraelita hitközséget, ő köszöntötte Szász Károly püspököt.⁷¹ Grünbaum Pál izraelita felekezeti vonalon, a lokalitásból kilépve is jótékonykodott. A pesti neológ festő, Laub/László Fülöp mecénása volt, amikor a pályája elindult. Óbecsén is fogadta, és családi portrékat festetett vele.⁷²

A felekezeten átívelő kapcsolatokra és jótékonyági tevékenységekre röviden még a Freund család példáját említenénk. Freund József fűrésztelep-tulajdonos amellett, hogy hozzájárult az uralkodói adományból emeltetett óbecsei zsinagóga építéséhez, téli imaházat is létrehozott a helyi izraelita hitközség számára, a Ferenc József Rabbiképző Intézet fiúinternátusa számára pedig megvásárolta Budapest VII. kerületében a József körút 27. szám alatt található négyemeletes

⁶⁶ Ujdonságok. Az óbecsei magyar nőegylet január 15-én tartott táncvigalmán fölülfizettek... *Óbecse és Vidéke* 1898. január 23. 3.

⁶⁷ Ujdonságok. Köszönetnyilvánítás. *Óbecse és Vidéke* 1898. január 30. 3.

⁶⁸ Fárbás 1933h: 13–14.

⁶⁹ SZZSHA 919/1895. 1–2: 14110/1895. sz. ker. miniszteri engedélyszámú gyűjtés az óbecsei ev.-ref. imaház építésére. N.N. 1897: 19.

⁷⁰ Pál 2004: 106.

⁷¹ Az ó-becsei templom fölépítése és fölavatása. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 1896. június 21. 393–394.

⁷² Mihailović 2013: 425–426.

bérházat.⁷³ Ugyanakkor 25. házassági évfordulóján egy óbecsei és várpalotai izraelita hajadonokat kiházasító alapítványt tett, amelyet aztán fűrésztelepének minden rászoruló munkására kiterjesztett.⁷⁴ Óbecsén szintén felekezettől függetlenül a szegény- és beteggondozás alapjait is lerakta. Az alapítványi szegényház mellett tervei között szerepelt egy óbecsei kórház is, ennek felállítását azonban az első világháború kitörése megghiúsította.⁷⁵ A szegényház és kápolna 1903-as alapítóleveléből világosan kitűnik az emberi motiváció a jótékonyságok mögött, amellyel a Freund házaspár nem állt egyedül Óbecsén. A gyermektelenségből fakadó bánatot polgári filantrópiával enyhítették, a település lakosainak javára.

„[A] magyar hazánknak, mely nekünk védelmet, jogot és jólétet nyújtott, és melynek oltárán, hogy ezen kis áldozatot bemutatunk – kipótolja sirunk küszöbéig édes örömmünket és büszkeségünket – hogy kiktől az isteni gondviselés a gyermekeket megtagadta, azok hajlékában pihenjen, azok hajlékában étkezzék a szegény szükölködő, a sorsüldözött, hogy a nemes város előljárói alapítványunkat mindenkor az igaz, a felekezeti vagy nemzeti különbséget nem ismerő apostoli emberszeretet szellemében fogja kezelni.”⁷⁶

A közel száz férőhelyes szegényház idős, munkaképtelen szegényeket és 12 év alatti óbecsei árvákat fogadott be.⁷⁷ Freund József és Böhm Irén a katolikus többségű községben Jézus Szent Szívének dedikált kápolnát építtetett a szegényház számára. A helyi szabadelvű lap így tudósított az eseményről:

„Kedden lett felszentelve a Szegényház kápolnája. [...] Megjelent az ünnepségen Freund József és neje, a Szegényház alapítói, továbbá Balaton Gyula főbíró, Reisli Sándor községi bíró, Jauch Ferenc és Kovács Ferenc plébánosok stb. A kápolna szentelést Blazek Lajos esperes, b[ács]földvári plébános végezte, aki az evangélium alatt gyönyörű beszédet mondott a felebaráti szeretetről, a jótékonyosság gyakorlásáról és lángoló szavakkal adózott az alapítóknak, a kik otthont adtak az elhagyott szegényeknek [...].”⁷⁸

⁷³ Egy nagy kérdés megoldása. – Megvan a rabbi- és tanítóképzőintézetek internátusa. *Egyenlőség* 1918. július 1. 8–9.; Fodor Fülöp: A Rabbiképző internátusának alapítójánál. *Múlt és Jövő* 1928. január, 29.; N. N.: Freund József. *Múlt és Jövő* 1918. augusztus, 270–271.

⁷⁴ Flaskár 2005: 61.

⁷⁵ [Fárbás József]: Freund József. *Tiszavidék* 1933. április 23. 1–2.

⁷⁶ 1903. augusztus 31-i keltezésű, 308-as számú községi határozat nyomán íródott alapítólevél: ÓVMG 2b/i–1. Véleményünk szerint ez esetben nem kizárólag a társadalmi integráció előmozdítása a mozgatórugó, hanem egy kulturális minta is fellelhető a leszármazottak hiányának kezelésére, ami összhangban állhat a világ jobbá tételének (*tikun olám*) judaizmusból fakadó modern gondolatával.

⁷⁷ Flaskár 2005. 58.

⁷⁸ Ujdonságok – Kápolnaszentelés. *Óbecse és Vidéke* 1905. szeptember 17. 3.

Freund József a hitközség prominenseként nem katolikus hitbéli meggyőződésből, hanem a neológ izraelita körökben terjedő univerzális erkölcsi misszió és filantrópia megnyilvánulásaként építtetett és rendezett be Jézus Szíve-kápolnát, ezáltal a kor modern jelenségeire adott konzervatív válaszokat artikuláló katolikus kultuszt jelenített meg. Freund községi hivatalnokból lett tőkés vállalkozóként, az emancipáció és a recepció talaján állva, modern nemzeti elköteleződésből a többségi helyi keresztény társadalomhoz fűződő szálait erősítette meg. A fentebb említett alapítólevélből ez világosan kitűnik.

„Midőn Óbecse község szegényeinek és szükölködőinek részére hajlékot veszünk – ezen alapítványunkkal egyrészt azon szeretetnek adunk kifejezést, melylyel a város minden rendü, vallásu és nyelvü lakossága iránt viseltetünk, másrészt azon nagy tartozásnak egy parányi részecskéjét törlesztjük, melylyel a mi imádott, a mi szép, a mi dicső magyar hazánknak tartozunk.”⁷⁹

Az izraelita-katolikus kapcsolatok nem értelmezhetők pusztán a többségi magyar elithez való igazodásként. A más felekezeteknek tett gesztusok egy modern konfesszionális rendszer keretében érthetőek meg, a rendi világban ezek még átjárhatatlan falakba ütköztek.

* * *

Az óbecsei járás 19. század végi társadalmában a korábbi nemzedékek gondolkodási sémái nem váltak élesen el a modern jelenségektől. A tősgyökeres családok tagjai és az újonnan, a szomszédos vagy távolabbi megyékből ide érkező izraelita egyének egyaránt ennek a társadalmi valóságnak váltak a részévé. A különböző szituációkban és társadalmi intézményekben a premodern világ modelljei, etoszai, értelmezési sémái és közösségi cselekvésmintái a modern jelenségekkel ötvöződtek, ahogyan ezt a bemutatott zsidó esküdt esete is tükrözte. A katolikus plébános által támogatott helyi lap pedig a modernizáció fórumaként szolgált, a település modern arculatáról és társadalmi problémáiról folyó vitáknak adott teret. A modernitás mint a tradíció és az új jelenségek ötvözete ugyanakkor szakadásokat is hozott a közösségi cselekvésmintákban, ahogyan a felekezeti közéleti jó-tékonyág esete mutatta.

A községi közigazgatás, a gazdasági modernizáció és az egyleti működés példái egyaránt arra világítanak rá, hogy a konkrét alulnézeti perspektíva a nagy sémákat tekintve módosulhat, a lokális kapcsolatok, egyéni ismeretségek és összefonódó csoportérdekek változtathatnak az országos folyamatok helyi értelmezésén. Számos szimbolikus cselekedet nem értelmezhető a lokalitás ismerete nélkül. Ebből a szempontból zárványszerű nemzedéki emlékezetekként a helyi lapok, községi jegyzőkönyvek, visszaemlékezések és a tárgyi-képi fordulat jegyében felhasználható köz- és felekezeti gyűjteményi anyagok Óbecse esetében

⁷⁹ ÓVMG 2b/i–1.

hasznos forrásul szolgáltak, nélkülük ilyen mélységű – bár így is töredékességében rekonstruált – képet sem kaphattunk volna.

Óbecse társadalmának különböző szintjein más-más csoporton belüli és csoportközi rendezőelvek hatottak. A helyi társadalom felsőbb szintjén a gazdasági és a társadalmi státus volt a rendezőelv, középszinten pedig a felekezeti és a nemzetiség. Ezt árnyalta továbbá az, hogy az azonos helyről származó elit csoportok szintén erősen összetartottak (lásd az említett bajaiakat vagy szegedieket). A rendezőelvek terén heteroglosszia volt rekonstruálható: az emberek különböző helyzetekben más és más elvek szerint gondolkodtak, illetve cselekedtek, a felekezeti pedig sok mindent felülírt. A modern társadalom rendezőelvei így a társadalmi élet egyes részterületein hatottak, más területek ugyanakkor a korábbi társadalmi státusz és felekezeti viszonyok alapján szerveződtek.

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásával a dualizmus idején kialakult lokális kapcsolatrendszerek jelentőségüket veszítették. A tanulmányban leírt lokalitás szétesett. A korábban működő társadalmi kapcsolatok felbomlottak, együtt élő felek egymás ellen fordultak. A front összeomlása és a sorkatonák hazaérkezése Óbecsén is zsidók boltjainak fosztogatásába torkollott:

„Először Pillischer Hermann házat rohanta meg a tömeg. Pillischer fia, dr. Pongrácz Sándor ügyvéd, főhadnagy, ki négy év után jött haza a frontról, öccsével, fivérével a harcban elesett. Az óbecsei zsidóságot egytől egyig kifosztották, tizenhat ház leégett. A kár kétmillió korona.”⁸⁰

Freund Józsefet, sógorának Löbl Fülöpnek az imakönyvi bejegyzése szerint 1918. november 2-án teljesen kifosztották,⁸¹ így a család Szegedre menekült, ahogyan a Galambos család is. A fűrésztelep-tulajdonos Freund József 1918 augusztusában eladósodott, óbecsei házat a Főutcán (Wilson utca 35.), a református templom mellett 1923 áprilisában elköltözés miatt kedvező áron eladásra hirdették.⁸² Draskóczy Ede (1891–1945) ügyvéd, lapszerkesztő és magyar kisebbségi politikus vásárolta meg. Freund Szabadkára költözött. 1928-ban a *Múlt és Jövő*nek immár elkötelezett cionistaként nyilatkozott: „Anyagilag szívesen támogatom és tiszta szívből óhajtom, hogy a zsidó nemzeti otthon fölépüljön. Ki ne örülne ennek? Konstruktív zsidó munka és halhatatlan zsidó dicsőség [...]”⁸³

⁸⁰ Szabolcsi 1993: 241.

⁸¹ SZZSHA KIK *Mákvör imádságos könyv az év minden napjára*. IV. kötet, Jom-Kippur ünnepre.

⁸² Eladó ház. *Tiszavidék* 1923. április 1. 3.

⁸³ Fodor Fülöp: A Rabbiképző internátusának alapítójánál. *Múlt és Jövő* 1928. január, 28–29.

FORRÁSOK

- Óbecsei Városi Múzeum és Galéria, Óbecse (ÓVMG)
2b/i–1: Jézus Szent Szíve kápolna „alapítólevél”, 1903. augusztus 31.
- Óbecse-Belvárosi Nagyboldogasszony Plébániatemplom Levéltára, Óbecse (ÓPL)
Rendezetlen hagyatéki anyagok, portrék.
- Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma (SZZSHA)
Szegedi Zsidó Hitközség iktatott iratai, 1895.
- Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma, Kézírásos bejegyzéssel ellátott imakönyvek különgyűjteménye (SZZSHA KIK)
Mázköz imádságos könyv az év minden napjára. IV. kötet, Jom-Kippur ünnepre. Ford. Schön József. Budapest.
- A Fakereskedelem*, 1913–1914.
Múlt és Jövő, 1918–1928.
Óbecse és Vidéke, 1888–1918.
Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1896.
Tiszavidék, 1931–1933.
- Óbecse Népiskolai Évkönyvek*, 1856–1919. Online adatbázis: A Kalocsa-Bácsi Főegyház-megye Történeti Sematizmusa. A Főegyházmegye 18–20. századi archontológiája és történeti névtára, <https://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/obecse-o-becse-1856-1919> – utolsó letöltés: 2022. március 27.
- Borovszky Samu (szerk.) 1909: *Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország monográfiája. Bács-Bodrog vármegye*. 1–2. kötet. Országos Monografia Társaság, Budapest.
C[ató] [Galambos Pál]: A főorvosi állás. *Óbecse és Vidéke* 1892. február 14. 2.
Cató [Galambos Pál]: A nagy kémények. *Óbecse és Vidéke* 1905. július 23. 1–2.
Csuka Zoltán 1941: Személyi adattár. In: Csuka Zoltán (szerk.): *A visszatért Délvidék*. Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, Budapest, Függelék 1–140.
Fárbás József é. n. [1910]: Óbecse. In: Csoór Gáspár (szerk.): *Bácska társadalmi élete*. Herceg Szanatórium Egyesület, Budapest, 301–362.
Fárbás József 1933a: Gortva Lázár. In: Fárbás József: *Régi arcok. Száz arckép a régi Becse közéletéből*. Radoszávlevits Vladimir könyvnyomdája, Sztari-Becsej, 29.
Fárbás József 1933b: Jung Antal. In: Fárbás József: *Régi arcok. Száz arckép a régi Becse közéletéből*. Radoszávlevits Vladimir könyvnyomdája, Sztari-Becsej, 45.
Fárbás József 1933c: Beretka János. In: Fárbás József: *Régi arcok. Száz arckép a régi Becse közéletéből*. Radoszávlevits Vladimir könyvnyomdája, Sztari-Becsej, 6.
Fárbás József 1933d: Bogár Károly. In: Fárbás József: *Régi arcok. Száz arckép a régi Becse közéletéből*. Radoszávlevits Vladimir könyvnyomdája, Sztari-Becsej, 8.
Fárbás József 1933e: Grünbaum Fülöp. In: Fárbás József: *Régi arcok. Száz arckép a régi Becse közéletéből*. Radoszávlevits Vladimir könyvnyomdája, Sztari-Becsej, 32.
Fárbás József 1933f: Galambos Sándor. In: Fárbás József: *Régi arcok. Száz arckép a régi Becse közéletéből*. Radoszávlevits Vladimir könyvnyomdája, Sztari-Becsej, 25.

- Fárbás József 1933g: Galambos Pál, dr. In: Fárbás József: *Régi arcok. Száz arckép a régi Becse közéletéből*. Radoszavlyevits Vladimir könyvnyomdája, Sztari-Becsej, 23–24.
- Fárbás József 1933h: Csupor Gyula. In: Fárbás József: *Régi arcok. Száz arckép a régi Becse közéletéből*. Radoszavlyevits Vladimir könyvnyomdája, Sztari-Becsej, 13–14.
- N. N. 1897: *A Szegedi Zsidó Hitközség évi jelentése 1896-ról*. Szeged.
- Rubinek Gyula, zsitvabessenyői (szerk.) 1912: *Magyarországi gazdaczímár. Magyarország, Horvát- és Szlavonországok 100 kat. holdon felüli birtokosainak és bérlőinek címjegyzéke, az egyes megyék részletes monográfiájával*. Orsz. Magyar Gazdasági Egyesület Könyvkiadó Vállalata, Budapest.
- Rokay Zoltán (szerk.) 2004: *Szulik József prózai írásai – Szulik József emlékezete*. Óbecse – Lux Color Printing és Szulik Alapítvány, Óbecse.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- A. Gergely András 1993: *Urbanizált méhkas, avagy a helyi társadalom*. (Scientia Humana.) MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest.
- Altermatt, Urs 2001: *A katolicizmus és a modern kor. A svájci katolicizmus 19. és 20. századi társadalom- és kultúrtörténete*. (Ford. Somogyi Gyula.) Osiris Kiadó, Budapest.
- Appadurai, Arjun 2001: A lokalitás teremtése. (Ford. Szeljak György, Árendás Zsuzsa.) *Regio* (12.) 3. 3–31.
- Barna Gábor (szerk.) 2009: *Istent dicsőítő egyházi énekkönyv (Mezey-énekek)*. JATE Néprajzi Tanszék, Szeged.
- Barna Gábor – Pernye-Kalmár Sára 2013: Egyletek és egyesületi élet Óbecsén a 20. század közepéig. In: Glässer Norbert (főszerk.): *Óbecse a polgárosodás útján*. Óbecse Község, Óbecse, 344–377.
- De Certeau, Michel 2010: *A cselekvés művészete*. (Ford. Sajó Sándor, Szolláth Dávid, Z. Varga Zoltán.) Kijarat Kiadó, Budapest.
- Eisenstadt, Shmuel N. – Riedel, Jens – Sachsenmaier, Dominic 2008: A sokféle modernitás elméletének kontextusa. (Ford. Gárdos Judit.) In: Niedermüller Péter et al. (szerk.): *Sokféle modernitás. A modernizáció stratégiai és modelljei a globális világban*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 182–189.
- Flaskár Melinda 2005: Fejezetek az Óbecsei Zsidó Hitközség történetéből. *Bácsország* (8.) 4. 56–62.
- Gavrilović, Vladan 2001: A Tiszai koronakerület. In: Radics Kálmán (szerk.): *Vármegyék és Szabad kerületek I–II*. (Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Közleményei 27.) Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Debrecen, 349–354.
- Glässer Norbert – Zima András 2013: A község és polgárai. In: Glässer Norbert (főszerk.): *Óbecse a polgárosodás útján*. Óbecse Község, Óbecse, 249–292.
- Mák Ferenc 2010: A járásosztás bácskai vitái a Tisza mentén. A közbirtokossági és polgári magántulajdon közötti átmenet Óbecsén a sajtó tükrében. *Bácsország* (13.) 4. 13–28.
- Mák Ferenc 2013: Közszellemet alkotni és azt maradandólag fenntartani. In: Glässer Norbert (főszerk.): *Óbecse a polgárosodás útján*. Óbecse Község, Óbecse, 153–173.

- Mihailović, Radoslav 2013: Od plemićke i građanske kuće do muzeja. In: Glässer Norbert (főszerk.): *Óbecse a polgárosodás útján*. Óbecse Község, Óbecse, 418–452.
- Mód László 2013: Adalékok Óbecse gazdálkodásához. A település előljárási helyzetének szerepe az állattartás megszervezésében és a határhasználat rendjének szabályozásában. In: Glässer Norbert (főszerk.): *Óbecse a polgárosodás útján*. Óbecse Község, Óbecse, 103–113.
- Opinčal, Dušan 1997: *Bečej–Becse*. Radno Bečej – komercijalni radno. Óbecse.
- Pál József 2004: A szegedi zsidóság 1918 előtti gazdasági és társadalmi szerepe, a hitközösség és a zsidó egyesületek szociálpolitikai tevékenysége. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti Tanulmányok*. (Studia Historica 7.) Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 83–155.
- Pejin Attila 2013: Óbecse A Tiszai korona-kerületben 1751–1848. In: Glässer Norbert (főszerk.): *Óbecse a polgárosodás útján*. Óbecse Község, Óbecse, 29–69.
- Simon András 2013: Polgári gasztronómia és fogyasztás, vendéglátóhelyek, asztaltársaságok. In: Glässer Norbert (főszerk.): *Óbecse a polgárosodás útján*. Óbecse Község, Óbecse, 556–582.
- Szabolcsi Lajos 1993: *Két emberöltő. Az Egyenlőség évtizedei (1881–1931). Emlékezések, dokumentumok* (Hungaria Judaica 5.) MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Budapest.
- Szerda András 2013: A fa útja Máramarostól Óbecséig. Óbecsei tutajosok és fűrésztelepek a 19. század végén és a 20. század első felében. In: Glässer Norbert (főszerk.): *Óbecse a polgárosodás útján*. Óbecse Község, Óbecse, 153–173.